

Rozšíření v ČR: Pravděpodobně zavlečený druh. Těžiště výskytu v planárním a kolinním stupni termofytika a v přilehlém mezofytiku. V současné době výskyt soustředěn pouze do okolí Prahy, jednou byl nalezen v Brně. – Mapy: KRÍSA et al. 1972:84.

T: 3. Podkruš. pán. (Teplice-Šanov, †; Bohosudov, †), 8. Čes. kras (Praha, mezi Velkou a Malou Chuchlí; Praha, Prokopské údolí, †), 9. Dol. Povlt. (Praha, Divoká Šárka; Praha,

Petřín, †), 10b. Praž. kotl. (Praha-Malešice, †), 16. Znoj.-brn. pah. (Brno, vrch Hády). – M: 41. Stř. Povlt. (Závist u Zbraslavi; Vrané nad Vltavou, †).

Celkové rozšíření: Evropa v celé j. části od Pyrenejského po Balkánský poloostrov, odtud zavlékán na sever (Švýcarsko, Rakousko, Německo a ČR, na Slovensku pouze na Devínské Kobyle a na j. svahu Kamzíku v Malých Karpatech). Izolované arely v Malé Asii, na Kavkaze a v Maroku. V některých případech, zejména ve stř. Evropě, je obtížné rozlišit původnost nebo druhotnost výskytu.

12. *Conium L.* – bolehlav *)

Conium LINNAEUS Sp. Pl. 263, 1753.

Lit.: FAIRBAIRN J. W. (1971): The alkaloids of hemlock (*Conium maculatum* L.). In: HEYWOOD V. H. [red.], The biology and chemistry of the Umbelliferae, Bot. J. Linn. Soc. 64, suppl. 1, p. 361–368. – LEUTE G. H. (1972): Die Arten der Gattung *Conium* L. Ann. Naturhist. Mus. Wien 75:91–98.

Jednoleté až dvouleté byliny. Lodyhy přímé, duté, oblé a na bázi červeně skvrnitě. Listy vícenásobně zpeřené, odlišné v obrysu i velikosti listových úkrojků v dol. a hor. 1/2 lodyhy. Okolíky ploché, složené ze 7–20 okolíčků; obal i obalíčky vyvinuty. Květy oboupohlavné i jednopohlavné; kalich nezřetelný; korunní lístky bílé, slabě paprskující a špičkou dovnitř zahnuté; stylopodium nepatrné, čnělky krátké. Dvounažky v obrysu šir. vejčité, slabě zploštělé, karpofor zřetelný; merikarpia s 5 ostře vyniklými, zvláště hlavními žebry, marginální žebra nejsou vytvořena; sekreční kanálky chybějí. – 2 druhy v mírném pásmu Evropy a v j. Africe; zavlečen do Asie a Makaronézie. – Protandr. Entomogam.

1. *Conium maculatum* L. – bolehlav plamatý

Tab. 64/2

Conium maculatum LINNAEUS Sp. Pl. 243, 1753.

Exsikáty: Fl. Exs. Reipubl. Bohem. Slov., no 438. – PE-TRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 546. – Extra fines: BAENITZ Herb. Eur., sine no. – GANDOGGER Fl. Alger. Exs., no 434. – Herb. Fl. Ross., no 878. – REVERCHON Pl. Esp., no 1447.

Jednoleté, ozimé až dvouleté byliny, při vadnutí páchnoucí myšinou. Kořen kuželovitě ztlustlý nebo větvený. Lodyha (25–)100–200(–250) cm vys., po celé délce jemně žlábkovitě rýhovaná, rozvětvená, s větvemi často vstřícnými nebo po 2–3 v přeslenech. Dol. lodyžní listy v obrysu trojúhelníkovité, čepel 40–50 cm dl., 30–40 cm šir., řapík oblý, až 10 cm dl.; hor. lodyžní listy v obrysu trojboce vejčité, 2–4× zpeřené, tenké, menší, zcela lysé, tmavě zelené a přisedlé úzkými bíle lemovanými pochvami; lístky řapíčkaté, 10–25 cm dl., podlouhle kopinaté; listové úkrojky posledního řádu vejčité podlouhlé, zašpičatělé s dol. cípy vykrajovaně zubatými, celokrajné s bělavými špičkami. Okolíky dl. stopkaté, postranní delší než koncové a složené ze (7–)10–15(–20) okolíčků; obaly z 5–6 vejčité kopinatých, 4–6 mm dl., dolů odstávajících listenů se suchomázdřítými okraji; obalíčky ze 3–6 listenů, 1–2 mm dl., vejčité kopinatých, na bázi srostlých. Kališní cípy nezřetelné; korunní lístky obsrdčité, až 1,5 mm dl., slabě paprskující a špičkou dovnitř zahnuté, bílé. Merikarpia 3,0–3,5 mm

dl., 2,5–3,0 mm šir., šedohnědá; čnělky ca 1 mm dl. V–VIII. Tf. Hkf.

2n = 22 (ČR: 10. Praž. ploš., 20b. Hustop. pah., 35d. Břez. Podbrd.)

Poznámka: Celá rostlina je prudce jedovatá pro obsah alkaloidů, především coniinu. Podobný druh *Chaerophyllum bulbosum* má lodyhu v dol. části nazpět odstále štětinatou a pod lodyžními uzlinami ztlustlou.

Ekologie a cenologie: Rumiště, komposity, okraje cest, příkopy, ruderalní stanoviště, čerstvé navážky, vzácně ruderalizované břehy vodních toků. Druh dává přednost kyprým, vlhčím a na dusík bohatým půdám (okolí statků, hnojišť, apod.). Na vhodných stanovištích vytváří porosty často mohutných jedinců. Převážně ve společenstvech svazů *Arction lappae* (diagnostický druh as. *Lamio-Conietum maculati* OBERDORFER 1957) a *Agropyro-Rumicion crispi* (okrajově). V současné době na ústupu.

Rozšíření v ČR: Častější je v nižších a teplejších polohách, kromě většiny termofytika i v některých částech mezofytika, ve vyšších a horských polohách chybí úplně. Od planárního po suprakolinní stupeň s optimem výskytu v kolinním stupni (max.: Rajnochovice, 610 m).

T: 1. Doup. pah. (vz.), 2. Stř. Poohří, 3. Podkruš. pán. (Most; Jeníkov u Duchcova), 4. Loun.-lab. střed. (Ústí nad Labem; Vaňov), 5. Terez. kotl. (Roudnice nad Labem; Vědomice; Píšťany), 7. Středočes. tab. (Velvary; Rymaň u Unhoště),

*) Zpracoval B. Křísa

8. Čes. kras (na více místech), 9. Dol. Povlt. (Postřižín), 10. Praž. ploš. (Praha: Smíchov, Malešice, Záběhlice, Stromovka), 11. Stř. Pol., 12. Dol. Pojiz. (Josefův Důl u Mladé Boleslavi), 13. Rožd. pah. (Křinec; Mladá Boleslav), 14. Cidl. pán. (Nový Bydžov; Červeněves), 15. Vých. Pol., 16. Znoj.-brn. pah. (Znojmo; Hodonice; Ivančice; Ivanovice), 18. Jihomor. úv. (roztr.), 19. B. Karp. step. (Hluk, vrch Kobylí hlava), 20. Jihomor. pah., 21. Haná (na více místech). – M: 24. Hor. Poohří (Cheb; Třebeň; Františkovy Lázně), 28. Tep. vrchy (Mariánské Lázně; Krasíkov u Konstantinových Lázní; Dolní Kramolín; Kladruby; Lubenec), 31. Plz. pah. (Horomyšlice; Plzeň-Černice; Přeštice), 32. Křivokl., 34. Plán. hřeb. (Plánice; Nicov; Myslív), 35. Podbrd., 36. Horaž. pah. (Závišín; Lnářský Málkov; Bělčice; Pačejov), 37. Šum.-novohr. podh., 38. Bud. pán. (Hlavatce; Hluboká; Ohrada), 39. Třeboň. pán. (rybník Starý Vdovec u Staré Hlíny; Lomnice nad Lužnicí; Borkovice; Veselí nad Lužnicí), 40. Jihočes. pah., 41. Stř. Povlt., 42. Votic. pah., 43a. Čert. břem. (Obděnice; Nadějkov; Blehov u Zhoře; Jistebnice), 48. Luž. kotl. (Liberec), 53. Podješ. (Jablonné v Podještědí), 56. Podkrk. (Hos-

tinné), 58. Sud. mezih. (Police nad Metují), 64c. Černokost. perm (Přehvozdí), 66. Hornosáz. pah. (Kasanice), 67. Českomor. vrch. (Kouty u Čechtína; Nová Cerekev; Čichov; Horní Vilémovice u Třebíče; Valdívka), 68. Mor. podh. Vysoč. (Třebíč; Střítež), 71. Drah. vrch. (mezi obcemi Stařechovice a Čechy pod Kosířem; Řimice u Loštic), 72. Zábř.-unič. úv. (Moravičany), 74. Slez. pah. (Opava; Děhylov; Krnov), 75. Jes. podh. (Bruntál), 76. Mor. brána (Nový Jičín; Životice u Olomouce; Kotouč u Štramberka), 77. Středomor. Karp. (Litenčice), 81. Host. vrchy (Rajnochovice), 83. Ostr. pán. (mezi obcemi Petřvaldík a Albrechtický; Bohumín), 84a. Besk. podh. (Frýdek-Místek).

Celkové rozšíření: Evropa od Britského souostroví po Ural (na severu po stř. část Skandinávie). V Asii izolované arely od Íránu přes Střední Asii až po horní tok Jeniseje. V Africe v Maroku, Alžírsku, Etiopii a v Jihoafrické republice. Zavléčen na Kanárské ostrovy, do pacifické části USA, Mexika, Jižní Ameriky a na Nový Zéland. – Mapy: MEUSEL et al. 1978:308; HULTÉN NE 1986:703.

13. *Pleurospermum* HOFFM. emend. SCHISCHKIN – mázdřinec *)

Pleurospermum G. F. HOFFMANN Gen. Pl. Umbell. 8, 1814 emend. SCHISCHKIN Fl. SSSR 16:229, 1950.

Lit.: HORN H. (1946): Om *Pleurospermum austriacum* (L.) Hoffm. emend. Turcz., dess taxonomi, utbredning och ekologi. Svensk Bot. Tidskr. 40:179–213. – HORN H. (1947): Some taxonomical and phytogeographical problems in *Pleurospermum austriacum* (L.) Hoffm. em. Turcz. Candollea 11:9–25. – HADAČ E., SLAVÍK B. et RICHTEROVÁ H. (1967): The distribution of *Pleurospermum austriacum* (L.) Hoffm. in Czechoslovakia. Preslia 39:375–391. – ŠRODOŇ A. (1970): *Pleurospermum austriacum* (L.) Hoffm. w czwartorzędzie Polski. Fragm. Florist. Geobot. 16:193–198. – MARKOWSKI R. et CHOJNACKI W. (1987): The biology of *Pleurospermum austriacum* (L.) Hoffm. in a relict locality of the Kashubian Lake District. Acta Soc. Bot. Polon. 56:337–351.

Dvouleté až víceleté statné byliny. Lodyha přímá, dutá. Listy 1–2× zpeřené. Složené okolíky s vyvinutým obalem i obalíčky. Kališní cípy velmi malé až nezřetelné; korunní lístky šir. vejčité, s krátkým nehtem, nepaprsující, bílé. Dvounažky podlouhle vejcovité, na průřezu okrouhlé; merikarpia s 5 stejnými ostrými, dutými, jemně bradavčitými, nekřídlatými hlavními žebry, lysá; sekreční kanálky po 1 ve valemkách a 2 na komisurální straně, po dvou malých kanálcích podél každého svazku cévního. – 3 vikarizující druhy v Eurasii. – Protandr. Entomogam. Anemochor.

Poznámka: Je akceptováno úzké pojetí rodu s druhy *P. austriacum* (L.) HOFFM., *P. uralense* HOFFM. a *P. camtschaticum* HOFFM. Ostatní druhy původního širokého rodového pojetí (ca 22) jsou součástí rodů *Hymenolaena* DC., *Eleutherospermum* C. KOCH, *Aulacospermum* LEDEB., *Pterocyclus* KLOTZSCH a *Hymenidium* LINDL.

1. *Pleurospermum austriacum* (L.) HOFFM. – mázdřinec rakouský Tab. 65/1

Pleurospermum austriacum (LINNAEUS) G. F. HOFFMANN Gen. Pl. Umbell. 10, 1814. – Syn.: *Ligusticum austriacum* L. Sp. Pl. 250, 1753. – *Thysselinum grandiflorum* MOENCH Meth. Pl. 85, 1794. – *Selinum pleurospermum* E. H. L. KRAUSE in STURM Fl. Deutschl., ed. 2, 12:78, 1904. – *Pleurospermum boreale* GAND. Nov. Consp. Fl. Eur. 223, 1910. – *P. austriacum* subsp. *eu-austriacum* HORN af RANTZIEN Svensk Bot. Tidskr. 40:182, 1946.

Exsikáty: Fl. Exs. Reipubl. Bohem. Slov., no 439. – Extra fines: Fl. Exs. Austro-Hung., no 1309. – TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 661.

Víceleté monokarpní byliny. Kořen krátký, až 3,5 cm tlustý, vertikálně rostoucí, dole přecházející ve více tenkých kořenů; báze lodyhy s četnými šupinami. Lodyha přímá, 50–140(–200) cm vys., dole až 2 cm tlustá, v hor. části jednoduše větvená, jemně žebnatá, lysá, krátkými chrupavčity-

mi papilami drsná, dutá, světle zelená. Listy 2–3× zpeřené, v obrysu šir. trojúhelníkovitě vejčité, dolní až 35 cm dl., s dlouhým, na okraji úzce křídlatým, žlábkovitým řapíkem, horní s nepatrným řapíkem šířeji křídlatým, postupně přecházející v listeny pod okolíkem, lysé; úkrojky čepele peřenoklané až peřenosečné, na okraji hrubě zubaté, špičaté, po celém okraji drsně papilnaté. Terminální složený okolík až 20 cm v průměru, často vyrůstající ze široké báze na náhle ukončené lodyze, s 6–10(–14) často členěnými, na okraji bělomázdřítými listeny obalu, s (8–)14–28(–36) rýhovanými, drsně papilnatými stopkami zakončenými okolíčky, obalíčky z (6–)8–10(–12) kopinatých, na okraji bělomázdřitých listenů, okolíčky s (12–)16–30(–36) květy. Květy pravidelné; kališní cípy šir. vejčité, tupě špičaté, 0,3 mm dl.; korunní lístky šir. vejčité, tupě špičaté, s krátkým nehtem, 2,5–3,5 mm dl., 1,7–2,5

*) Zpracoval B. Slavík

Tab. 64: 1 *Smyrnium perfoliatum*, 1a – dolní list, 1b – plod, 1c – příčný řez plůdkem. – 2 *Conium maculatum*, 2a – dolní část lodyhy s listem, 2b – plod, 2c – příčný řez plůdkem.

308 *Coriandrum / Smyrnium*

